ԱԼԲԱՆՑԻՆԵՐԻ ԴՐՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

«Голосъ» լրագրի մէջ կարդում ենք հետեւեալ առաջնորդող յօդուածը:

Վիէննայի մեր սեփական թղթակցից ըստացված հեռագիրը առանձին ուշադրութեան արժանի է:

Հարաւային Ալբանիայի ներկայացուցիչների ժողովը, ազգասիրական զգացմունքով ոգեւորված, դիմում է Եւրոպային մի գրութեամբ, որով բողոքում է Յունաստանի պահանջների և հարաւային Ալբանիայի բաժանման դէմ և որով սպառնում է հետեւել հիւսիսային ալբանցիների օրինակին և զէնքով ընդդիմանալ Յունաստանի տիրապետութեանը:

Մենք երբէք չենք կասկածել, որ Չերնոգորիային ընդդիմադրող ալբանական միութիւնը Կ. Պօլսի մէջ էր ստեղծված և այնտեղից էր ստանում հրամաններ և խրատներ: Ներկայումս, երբ Կ. Պօլսի քաղաքագէտները համոզվեցան, որ Եւրոպան ձանձրացաւ սպասելով Յունաստանի և Թիւրքիայի համաձայնութեանը և ինքը մտադիր է գործնական ընթացք բռնել, Կ. Պօլսի մէջ հարկաւոր համարեցին առաջ բերել հարաւային ալբանցիների ներկայացուցիչների ժողովը: Եթէ լաւ քննենք Բալկանեան թերակղզու գործերի դրութիւնը, կը տեսնենք, որ հարաւային ալբանցիների դրութիւնը Կ. Պօլսի մէջ է ըստեղծված:

Օտար տիրապետութենից հայրենիքը ազատելու ցանկութեան վրա հիմնված իւրաքանչիւր ազգային շարժումն, անկասկած համակրութեան արժանի է իւրաքանչիւր պատուաւոր մարդու կողմից: Բայց պէտք է ի նկատի առնել, որ այդ շարժումը մի անկախ, կամ իր անկախութիւնը դիպուածով կորցնող մի ազգութիւն է անում. Ալբանիան չունի այդ յատկութիւնները: Դարերի ընթացքում Թիւրքաց երկրի մասը կազմող, ոչինչ ազգային առանձին իրաւունքներ չունեցող, ազգային անկախութիւն ստանալու համար ոչինչ չը կատարած Ալբանիան իր անհիմն պահանջներով ներկայանում է Եւրոպային այնպիսի րոպէում, երբ եւրոպական պետութիւնների վճռի հիման վրա, Թիւրքաց կառավարութենից ազատվելով և յոյնաց կառավարութեան իշխանութեան տակ մնալով, նրա վիճակը պէտք է բարուքվի: Անկասկած Յունաստանի և Չերնոգորիայի տիրապետութիւնը Ալբանիայի համար աւելի ծանր չէ կարող լինել, քան թէ Թիւրքաց տիրապետութիւնը, նրանց անկարգ վարչութիւնները և անարդար դատարանները: Ալբանիայի հրպատակութեան փոխելը աւելի հետաքրքիր պէտք է լինի Թիւրքիայի համար, քան թէ Ալբանիայի համար: Եթէ ալբանցիները մինչև այժմ Թիւրքիայից բաժանվելու և անկախութիւն ձեռք բերելու ցանկութիւն չեն յայտնել, ուրեմն ի՞նչի են այդ ցանկութիւնը այժմ յայտնում, երբ Ալբանիայի մի մասը Չերնոգորիայի, իսկ միւս մասը Յունաստանի իշխանութեան տակ պիտի անցնի: Պէտք է ի նկատի առնել և այն հանգամանքը, որ թէ հիւսիսային ալբանցիների միութիւնը և թէ հարաւային Ալբանիայի ներկայացուցիչները չեն պահանջում բաժանվել Թիւրքիայից և անկախ ալբանական մի իշխանութիւն կազմել. այլ բողոքում են Բեռլինի դաշնագրի վճիռների դէմ: Պարզ երեւում է, որ ալբանական շարժման կառավարիչներին սուլթան Աբդուլ-Համիդի խորհրդատուներն են առաջնորդում: Ներերումն մենք արտատպեցինք անգլիական լրագիրների ստացած հեռագիրները, որոնք հաղորդում էին, թէ Թիւրքաց կառավարութիւնը Բեռլինի կոնֆերենցիայի վճիռները իր համար պարտաւորեցուցիչ չէ համարում: Թէպէտ նոյն լրագիրները այն հեռագիրները աւելի խաղաղասիրական ոգով մեկնեցին, բայց Բեռլինի մեր սեփական թղթակցից ստացված հեռագիրները նրանց հաստատում են: Գերմանիայում եղած Թիւրք հաւատարմատարները բացարձակ յայտնում են, որ Բ. Դուռը կոնֆերենցիայից խորհուրդ է սպասում, որին կը հետեւի, որքան կարելի է, բայց նրա վճիռները պարտաւորեցուցիչ չէ համարում:

«Polt. Corresp.» լրագրի համարներից մէկի մէջ տպված էր Թիւրքաց արտաքին գործերի նոր մինիստր Աբեդդին-փաշայի կենսագրութիւնը: Այդ կենսագրութեան հեղինակ թղթակիցը Աբեդդին-փաշային ալբանական ապստամբութեան հայր է անուանում. Հաւանական է, որ նոր մինիստրը խորհուրդ կը տայ սուլթանին օգուտ քաղել ալբանցիների ծառայութենից և այդպիսով ընդդիմադրել կոնֆերենցիայի վճիռներին: Մենք չենք զարմանայ, եթէ կիմանանք մի ժամանակ, որ հարաւային Ալբանիայի շարժման պատճառն էլ նոյն Աբեդդին-փաշա է եղել: Եւրոպան պարտաւոր է ուշադրութիւն դարձնել այն անցքերի վրա, որոնք այժմ կատարվում են Կ. Պօլսի մէջ:

Յունական կառավարութիւնը գործի վրա նոյն իսկ այդ տեսակէտից է նայում և հրամայել է 38,000 մարդուց բաղկացած զօրքեր պատրաստել:

ՆԱՄԱԿ ԹԻՒՐՔԻԱՑԻՑ

Վան, 18/30 մայիսի

Ես ուրախ եմ որ այսօր կարող եմ նամակս սկսել փառք տալով Աստուծոյ որ իր գթութիւնը սկսած է ցոյց տալ Վասպուրականի ժողովրդին. Մի քանի օր յառաջ այնպէս առատ անձրև եկաւ և այնպիսի յարմար ժամանակի մէջ որ ցորենի հրապարակագինին վրա մեծ ազդեցութիւն ունեցաւ. Ցորենի չափն (1 չափ 3 պուդ է) որ մինչև 3 օսմանեան ոսկիի (27 րուբլ) կը ծախուէր մի քանի օր յառաջ, այսօր 1 օսմ. ոսկի (9 րուբլ) կը ծախուի. Հացին հոխան (3 գրվանքայ) յառաջ կը ծախուէր մինչև 12 ղրուշ (60 կոպէկ), այսօր կը ծախուի 4 ղրուշ (4 շահի). Թէ ժողովուրդն կարենայ տոկալ մինչև հունձի ժամանակ (յուլիս ամիս), այս տարի շատ առատ տարի պիտի ունենանք, թէև գարնցան *) գրեթէ բնաւ չեղաւ, այլ ինչ որ աշունին չէր կերուած և ցանուած էր, այն է միայն հնձուելիք. Ոչ միայն արմտիքը, այլ և ամեն տեսակ բանջարեղէններ և խոտեր շատ առատ են այս տարի. Ծերունիներ կը պատմեն թէ քիչ անգամ տեսած են այսպիսի առատ տարի. Ուրեմն, թէ յունիսի կամ յուլիսի մէջ կարկուտն չը վնասէ արմտիքներուն և կամ Թիւրք կառավարութիւնը այնպիսի բռնաւորական միջոցներով չը ճնշէ գիւղացիները որ ստիպուին իրենց աշխատութիւնները երեսի վրա թողուլ և ցրուիլ, Վասպուրականի ժողովուրդը երկու ամիսի չափ յետոյ կը պրծի սովի ահռելի ճիրաններէն. Կ. Պօլսի մասնաժողովը մինչև այժմ մօտաւորապէս 80,000 րուբլի յղած է Վանի մասնաժողովին միայն, որպէս զի Վասպուրականի սովածներուն բաժնուի. Այս հաշուէն դուրս են Էրզրումի մասնաժողովին ղրկուածներն որ Բասենի, Բայազէթի, Ալաշկերտի և այլ սովածներն կը հոգայ. Շնորհակալ ենք շատ մեր ռուսաստանցի ազգակիցներէն որ իրենց առատ նուէրներով օգնեցին մեզ մեր մահուան ճգնաժամին մէջ և ինչպէս կը լսեմ, միայն «Մշակի» միջոցով 22,000 րուբլի ղրկուած է Կ. Պօլսի մասնաժողովին. Կը յուսանք որ երկու ամիսի չափ ալ անմխիթար չեն թողուր զմեզ որով Հայաստանի ժողովուրդը մահէն ազատած և նոր կեանքի մէջ ծնած պիտի լինի. Գիւղացի ժողովուրդը բոլորովին աղքատացած է այժմ. ինք անօթի, իր ոչխարները և հողագործական կենդանիներն ալ, եզները կոտորուած են. Թիւրք կառավարութիւնն ալ այս սովամահ ժողովրդին վրա բռնացած, ամեն տեսակ տուրքեր կը պահանջէ, թէև մեր Ս. Պատրիարքը Թաքրիր գրած է Բ. Դուռը որ տուրքերուն թողութիւն լինի այժմ և եպարքոսն ալ այդ իմաստով հրամանագիրներ յղած է նահանգապետներուն, բայց այդպիսի հրամանագիրները գրուած լինելու համար միայն կը գրուին և ոչ թէ գործադրուելու համար....Շատ հաւանական է որ այդ հրամանագիրներու հետ ծածուկ ուրիշ հրահանգներ ալ կը տրուին նահանգապետներուն և նոքա ալ կը հաղորդեն կայմակամներուն զի կը տեսնենք որ այդպիսի հրամանագիրներէ յետոյ տեղական կառավարութիւնները աւելի խստութեամբ և չտապելով կը հաւաքեն տուրքերը քան թէ յառաջ և Բ. Դուռն ալ բնաւ ձայն չը հաներ. Իրաւ է թէ այժմ ձիւները վերցած և ճանապարհները բացուած լինելով, զանազան տեղերէ սկսած են ցորեն բերել և Ճէզիրէի, Սղերտի կողմերէն, ուր հունձն վերջացած և շատ առատ եղած է այս տարի, սկսած են ցորեն բերել. բայց ճանապարհներն անապահով են և աւազակութիւններ, մարդասպանութիւններ սկսած են շատնալ, կառավարութիւնն ալ բնաւ հոգ չը տանիր այդ բանի, առաջն առնելու. Եթէ այսպէս շարունակվի, գիւղացին չը պիտի կրնայ դաշտերն երթալ աշխատել, որով այս տարուան առատութիւնը օգուտ չը պիտի ունենայ և առաջիկային մէջ գուցէ աւելի սարսափելի սով տիրէ այստեղ. Այս տողեր ընթերցողները թերևս պիտի ասեն որ թող հայեր զէնքով երթան դաշտերն աշխատել. բայց մի կողմ թողունք որ անօթի միացած գիւղացին ինչպէս պիտի կրնայ զէնք գնել և այս բանի համար իրեն օգնող, խորհող անգամ չը կայ բնաւ, երբ մի հայ զէնքով զինք պաշտպանէ աւազակ և մարդասպան քուրդին դէմ, Թուրք կառավարութիւն անմիջապէս շղթայակապ կը բանտարկէ զայն և տարիներով կերկարաձգէ գործը, մինչև որ նորա ընտանիքը յետին թշուառութեան մէջ ինկած կործանի այդ տունը (օջախ). Նախորդ նամակովս ձեզ իմացուցած էի թէ Լիմ գիւղացի մի հայ երիտասարդ, Թովմաս Յովհաննէսեան անուն, սպանած էր Ալի աղա անուն մի քուրդ որ իր վրա յարձակելով զինք վիրաւորեր և սպաննել աշխատած էր. Լիմցի քուրդեր այժմ խեղճ Թովմասի տուն քանդելէ յետոյ, այս օրեր ալ նորա ընտանիքէն մի անձ սպաններ են. Թիւրք կառավարութիւնը բոլորովին ազատ թողած է այդ քուրդեր որ ուզածնին անեն. իրենցմէ ոչ մին չէ բանտարկած, չէ պատժած, բայց Թովմասի հարցաքննութեան պատրուակով հետզհետէ շատ հայ գիւղացիներ ալ կը բանտարկէ, որոնք ո՛վ գիտէ թէ քանի ամիսներով, քանի տարիներով պիտի փտին բանտերու մէջ և պիտի մեռնին. Ահա գործերը այս վիճակի մէջ են այստեղ և ինչ կարող է անել աղքատ, սոված, անզէն և միանգամայն տգէտ հայ գիւղացին. Զարմանալի չէ երբ այսպէս կառավարուած երկրի մը մէջ սարսափելի սով պատահի նոյն իսկ երաշտութիւն չեղած տարիներն. Սովածները խնամող կեդրոնական մասնաժողովը յատուկ պատուիրակներ պիտի յղէ Կ. Պօլսէն այստեղ որպէս զի սովի բուն պատճառները մանրամասն կերպով իմանան, տեղական մասնաժողովներու գործողութեանց, հսկեն և աջակցեն և, որչափ կարելի է, ժողովուրդը պաշտպանեն սովի պատահականութեանց դէմ. Վանի մասնաժողովն ալ մասնաճիւղեր կազմած է Աղբակ (Պաշկալա), Շատախ. Մոկս և այլ գաւառներ և յատկապէս մարդեր հանած է զանազան տեղեր. Վանի մասնաժողովն սոված ասորիներին ալ օգնութիւն կանէ, որոնք խումբ խումբ կը դիմեն մեր ազգային առաջնորդարանը. Թէ կառավարութիւնն ալ բաւական օգնէ հայ ազգի արած ջանքերուն, տարակոյս չը կայ որ առաջիկայ հունձէն յետոյ ցորենի չափը դարձեալ 20—30 ղրուշի (1—1½ րուբլի) պիտի կրնայ ծախուիլ, որպէս կը ծախուէր սովէն յառաջ. Բայց ինչ յոյս կարելի է դնել այն Թիւրք կառավարութեան վրա որ նոյն իսկ Թիւրքեր և քուրդեր անխնամ թողած է, որոնք սոված կը մեռնին և իրենց դիակներուն շատ տեղեր կը պատահի մարդ գիւղային ճանապարհներու վրա և մինչև անգամ Վան քաղաքին մէջ, Վալի փաշայի, Սամիհ փաշայի և բարեկարգութեանց տեսուչ (կոմիսէր) փաշայներու աչքին առջև. Աստուած տուաւ որ զանազան տեղերէ հայեր օգնութեան կը հասնին մեզ, եթէ ոչ հայ ազգաբնակութեան կէսը չէր մնար այստեղ.

Չը գիտենք դեռ թէ անգլիական նորընտիր ազատամիտ պաշտօնէութիւնը ինչ պիտի անէ մեր այս թշուառ Հայաստանի. դեռ ոչ մի բարեկարգութեան նշոյլ տեսած չենք. Կը լսեմ թէ Հայաստանի և Քուրդստանի ընդհանուր հիւպատոս պ. Տրոտըր հազարապետը Լոնդոն կանչուած է և Վանի փոխ-հիւպատոս պ. Կլէյտոն հարիւրապետը պիտի երթայ զինք տեսնել Սղերդ. Անցած շաբաթ պիտի մեկնէր պ. Կլէյտոն, բայց կերևի թէ նոր հրահանգի սպասելով մնաց մինչև այսօր.

Խրիմեան հայրիկ սկսած է վարել իւր առաջնորդական պաշտօն և Երեմիա եպիսկոպոս որ քաշուած է առաջնորդարանէն դէպի Վարագի վանքը, այժմ կտուց անապատի վանահայր ընտրուեր է. Տնտեսական, դատաստանական և ուսումնական խորհուրդներն ալ ընտրուեցան ազգային վարչութենէն. այս օրեր պիտի ընտրուի նաև վանօրէից խորհուրդը.

Հայրենասէր Սանուց ընկերութիւնը կը պատրաստուի առաջիկայ կիրակի օր (մայիս 25) մեծ հանդէսով տօնել ազգային սահմանադրութեան քսաներորդ տարեդարձը, Ս. Գրիգոր Սքանչելագործի վանքին առջև ընդարձակ, ծառաւէտ և զուարճալի դաշտին մէջ, ընդ նախագահութեամբ Խրիմեան հայրիկի. Կը յուսացուի որ շատ մեծ բազմութիւն հաւաքուի այդ դաշտին մէջ. Ճաշկերոյթէն լինելիք հասոյթին կէսը սովելոց պիտի տրուի, կէսն ալ Հայրենասէր ընկերութեան տեսչութեան տակ գտնուած Հայկազեան վարժարանին. Ճաշկերոյթի տոմսակները այսօրէն սկսած են վաճառուել մէկ արծաթ մէճիտի (1 րուբլի և կէս).

ՀՐԱՆՏ

---

*) Այստեղ սովորութիւն կայ ոչ միայն աշունին, այլ և գարունին ցորեն սերմանել. թէև աշունին աւելի կը ցանեն ընդհանրապէս որ աշնցան կը կոչուի և աւելի լաւ կը լինի.

ՆԱՄԱԿ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻՑ

Ռաշտ, 12 մայիսի

Պարսկաստանի ամբողջ քաղաքները, որոնք մերձակայ էին Ռուսաստանի սահմաններին, սարսափելի նեղութիւններ են կրում սովից. Դավրէժում օրական 30—40 հոգի փողոցներում սովամահ են լինում. Շատ գիւղերում, քաղցածութիւնից մարդիկները բանջարեղէնների արմատներ և սովից կոտորված անասունների միս են ուտում. Միակ Ռաշտ իր գաւառներով ենթարկված չէ սովի հետևանքներին.

Ռաշտի ամենագլխաւոր երկրագործութեան բերքերն են մետաքս և բրինձ. Թէ քաղաքացիների և թէ գիւղացիների մշտնջենաւոր կերակուրը եփած բրինձն է, որ ուտում են հացի փոխարէն. Որպէս ցորենի վար ու ցանքը կլիմայի անյարմարութեան պատճառաւ սովորական չէ, նոյնպէս և բնակիչների մշտական բրինձ ուտելը անհրաժեշտ է. Գիւղերում տարիներով մարդիկ հացի համ չեն տեսնում.

Բրինձի բերքը անցեալ տարի Ռաշտի նահանգում այնքան առատ էր, որ ամենևին տեսնուած չէր. կալից յետոյ տեղս բրինձը գնում էին պուդը 80 կոպէկ. Մաքսապետները պատմում են, թէ տեղիս սահմանից, մօտաւորապէս 200,000 քսակ բրինձ են դուրս տարած դէպի Ռուսաստան. Այսպիսի մեծ քանակութեան բրինձի դուրս տանելը թանգութեան առիթ դարձաւ, և բրինձի արժէքը բարձրացաւ մինչև 2 րուբլ 20 կոպէկ.

Տեղիս մօլլաները, սէյիտները և դարվիշները նկատելով բրինձի այսպիսի թանգութիւնը, որ երբէք տեսած չէին, յորդորեցին ամբողջ հասարակութեանը և սկսեցին միաձայն բողոքներ բարձրացնել տէրութեան առաջ, որ արգելէ սահմանից դէպի Ռուսաստան բրինձ դուրս թողնելը. Եւ տէրութիւնից իսկոյն հրաման ստացվեցաւ սահմանից բրինձ դուրս չը թողնելու համար.

15 տարի սրանից առաջ, երբ ես Ռաշտ էի, Ռաշտ ունէր ընդամենը երկու տուն հայ բնակիչ և 25—30 օտարական հայ վաճառականներ. Սոքա եկեղեցի չունէին. միայն քարվանսարայի կրպակներից մէկումը քահանան եկեղեցական խորհուրդներ էր կատարում, իսկ պատարագ, որ միայն Զատկի և Ջրօրհնեաց տօներին կը լինէր, ռուսաց հիւպատոսարանի մեծ դահլիճում կը մատուցանէր. Այժմ, գոհութիւն Աստուծոյ, Ռաշտ ունի ամենագեղեցիկ եկեղեցի և 50 տուն հայ բուն բնակիչներ.

Եկեղեցու կառուցման համար բազում բարոյական և նիւթական աշխատանքներ է գործ դրած ազգասէր մեծապատիւ Թաջիր-բաշին (գլուխ վաճառականաց) պ. Ռուստամ բէկ Մելիք-Ալլահվերդեանցը. Եկեղեցու շինութիւնը աւարտված է անցեալ 1879 թւին. Եկեղեցու գաւթում շինած են մէկ սրահ ուսումնարանի համար. Երեխաների ուսուցիչը ժամի տիրացուն է, որը ամսական եկեղեցու արդիւնքից 10 րուբլի վարձ է ստանում. Վարժապետի բոլոր ուսման առարկանները—սաղմոս, ժամագիրք և շարական է.

Օրերումս լսեցինք թէ մէկ 15 տարեկան տղայ փախած է գիւղը, որ Թուրքանայ. Ինչպէս պատմում են, նա սիրահարված է եղել մէկ կալուածատէր Թուրքի աղջկայ վրա. Աղջկայ հայրը խոստացած է տալ նրան իր աղջիկը և փող, եթէ նա կը Թուրքանայ. Տարակոյս չը կայ, որ տեղիս եռանդոտ հայերը շուտով կը գտնեն, և թոյլ չեն տայ, որ նա հաւատը ուրանայ.

Յովհաննէս Բարութչեանց

Խմբագիր—հրատարակող ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ